

Mirjana Skunca

GLAZBA U DRUŠTVU SLOVINSKI NAPREDAK (SLAVJANSKI NAPREDAK)

Političke prilike u Dalmaciji i u Splitu sedamdesetih godina prošlog stoljeća pokazale su potrebu jačeg uključivanja zanatlijskog i težačkog dijela stanovništva u preporodna zbivanja a društvene su tradicije name-tnule način njihova organiziranja u posebno društvo. Bio je to *Slovinski* (kasnije *Slavjanski*) *Napredak* (*napredak*) zasnovan 5. VIII 1873.¹⁾ u oduševljenju suradnje splitskih varošana sa *Slavjanskom narodnom čita-onicom* koja je započela u javnosti još u veljači iste godine velikim narodnim plesom u za tu priliku pažljivo uređenoj dvorani gostione *Alla Concordia* pokraj *Teatra Bajamonti*. Čitamo o tome ushićeni izvje-štaj jednoga od nekoliko izvjestitelja o ovom plesu na stranicama lista »Il Nazionale« koji nakon opisa svečano ukrašenih prostorija kaže: »Ples poče u nedjelju navečer u 8 sati. Varoške naše preko stotine, i momci, i zanatlije i težaci svi nakićeni trobojnicama a čitaoničari sa gospođam uza njih sačinjaše jednu obitelj, narodnu koja disaše jednim dahom, brez ikakve razlike. Tako narodno bratimstvo još Spljet nije nikad vidio (...) Druge rieči osim hrvatske nije se (fala Bogu) čulo; dapače četvorke su se hrvatski redile. Kad bijaše pri koncu četvorke koja odgovara napjevu Još Hrvatska nij'propala — Dok mi živimo — zaori iz prsiju okolo četiristotine Hrvata, najmiliji, najushićeniji glas koji se igda čuo u ovom hrvatskom gradu (...) On (ples, op. M. Š.) je dokazao da sloga i ljubav čuda tvore, da u Spljetu rodoljublje nije manje vatreno nego u kojem god gradu dalmatinskom, da hrvatskih narodnjaka ima izobilja u svakoj ruci i da se hoće samo rada i čestog sastanka svih razreda, da Spljet grad Marulića i Botića, postane glavnim gradom Hrvatske u Dalmaciji...«²⁾

U najstarijem predlošku pravila *Slavjanskog napretka* glazba se ne spominje.³⁾ U *Pravilniku Društva Slovinskog Napredka u Spljetu*, prihvaćenom i odobrenom šest mjeseci kasnije,⁴⁾ u rujnu 1873. g., svrha i način rada društva obrazloženi su na slijedeći način: »Društvo Slovinski Napredak jest sastanje zanatlija, obrtnika i težaka, svrhom promicati, olakotiti i raširiti narodno ljstvo i napredak, sredstvom štivenja knjiga i novina toli političkih koli književnih, sredstvom megjusobnog razgovora

megju članovima, sredstvom napokon akademičkih posjela, štiivenja i razpravljanja spomenica i drugih stvari koje se tiču narodne koristi⁵⁾ (...). Na posjelima biće dopuštene i nezabranjene igre karata i drugih predstavljanja književna i muzikalna plesa i tako dalje.⁶⁾

Udio glazbe u radu društva i ovdje se više podrazumijeva nego što se posebno naznačuje i raspravlja, kao što je vidljivo i iz preinačenih pravila društva iz 1877. g.⁷⁾ To ipak ne znači da se glazba zapostavljala. Ona je bila prisutna, ali to više nije bila ista vrsta glazbe koja se izvodila u krugu *Slavjanske narodne čitaonice* ili *Teatra Bajamonti*, umjetnička glazba građanske romantike iz domene opere, vokalne lirike i rjeđe prave instrumentalne glazbe. Sada je to bila s jedne strane folklorna tradicionalna glazba kao neizdvojljivi, prirodni sastavni dio svakodnevnog života, te o njoj takvoj nije bilo potrebno posebno govoriti. Na drugoj strani bila je glazba uz koju se plesalo na brojnim plesnim večerima društva. Izvodila ju je najprije vojna glazba a kasnije će tu ulogu preuzeti *Narodna glazba*, instrumentalni sastav osnovan nekoliko godina kasnije od splitskih narodnjaka iz kruga *Slavjanske narodne čitaonice* i *Slavjanskog napretka*. Treće područje su davorije i koračnice kojima se pjevanjem ili sviranjem prate uglavnom istupi u javnosti s ciljem da se probudi i ojača rodoljublje i nacionalno osvješćivanje. S obzirom na razlike u socijalnom položaju, odgoju i obrazovanju članstva Slavjanskog napretka razumljive su kao njihova posljedica i ove razlike u potrebama i željama u primjeni glazbe s težištem na području dostupnom stupnju prijemljivosti izvođačaca i slušalaca, odnosno području segmenta glazbe gdje su se susretali interesi unatoč različitom porijeklu te prema tome i unatoč različitim životnim uvjetima, povijesnim, društvenim, odgojnim i obrazovnim pretpostavkama njihovih potreba i navika.

Iako je još u rujnu 1873. g. imenovano prvo upraviteljstvo društva *Slavjanski napredak*, njegova se djelatnost i u slijedećoj godini svela na karnevalski ples u prostorijsama *Slavjanske narodne čitaonice*. Za tu je prigodu bila pozvana »narodna trogirski glazba« a veselje je započelo već popodne na Obali gdje je mnoštvo Splitskana izašlo da dočeka parobrod kojim su trogirski glazbenici trebali stići. Do posljednjeg mjesta ispunjenim prostorijama *Slavjanske narodne čitaonice* u kojima je bilo lijepo vidjeti kako »plemić rukuje se sa seljakom, a građanski sin milo upire oči u rumene lišće nježne varoškinje«,⁸⁾ navečer se uz ples razlijevala i pjesma. Iz izvještaja o tom plesu koji je potrajao sve do jutra uz prisutnost oko 500 uzvanika može se saznati da su se svirale i pjevale i popularne budnice *Naprej zastave slave* i *Još Hrvatska nijpropala*.⁹⁾ Obasipujući pohvalama zalaganje uprave i članova društva oko organiziranja plesa izvjestilac »Narodnog lista« ih poziva da isti mar pokažu i kod predstojećih izbora, premda *Slavjanski Napredak* kao i *Slavjanska narodna čitaonica* službeno u svojim ciljevima odlučno odriču bilo kakvu političku obojenost i angažiranost. Nijedan se družinar ne bavi politikom jer je »težaku do poljodjelstva, zanatliji o svom zanatu, obrtniku o svojoj obrtnosti baviti se, a da se politika vodi u ministarstvu, na carevinskom vieću, u saborim i novinarstvu (...). cilj društva je (op. M. Š.) širiti, olakotiti i promicati narodni jezik, njegovati narodno ljudstvo i prosvjetu.«¹⁰⁾ On međutim predbacuje upravi *Slavjanskog napretka* što nije još ništa preduzela da pronade društvu prostorijsa i tako mu omogući rad.¹¹⁾ Pitanje

prostorija riješeno je tek u ljeto 1876. g.¹²⁾ čime počinje živa aktivnost družinara.¹³⁾ Sastanci se održavaju svake nedjelje, primaju se novi članovi, osniva knjižnica i poziva na darovanje knjiga. Kada društvo u listopadu navedene godine posjećuje dr Mihovil Klaić, koji je tom prilikom imenovan njegovim počasnim članom, »izabrana kita udari pjevati najljepše naše pjesme«¹⁴⁾ koje nažalost nisu imenovane. U izvještaju sa sjednice društva *Slavjanski napredak* krajem 1876. g. stoji da je u studenom društvo otvorilo »pučku privatnu početnu školu u kojoj učenici uče početnicu, pisati i računati, našu ćirilicu i koju malenkost ruskog jezika« a »svake subote dopušteno je u društvenih prostorijah pjevanje narodnih pjesama.«¹⁵⁾ Nemoguće je ustanoviti koje su to bile pjesme pa prema tome ostaje nepoznanica i jesu li bile narodne ili »narodnjačke«.

U doba karnevala 1877. g. *Slavjanski napredak* ponovo poziva na ples u prostorije *Slavjanske narodne čitaonice* jer su njegove prostorije tijesne da prime sve družinare. »Narodni list« u članku pod nazivom *Narodno slavje u Splitu* izvještava tih dana da su se tu pjevale »narodne pjesme i popjevke uz glazbu koja je svirala u Čitaonici«¹⁶⁾ prilikom dočeka narodnjačkog prvaka Gaje Bulata (1836—1900), između ostaloga i rodoljubnu pjesmu Naprej: »... un' improvizata orchestra di dilettanti intuonava il Naprej«¹⁷⁾ dok je općinska glazba ometala narodno veselje knužeći gradom. Drugi izvještaj o istoj priredbi navodi da »učitelj društvene glazbe gosp. Grossman dignu ruku u vis i tješina zavlada dvoranom a veseli Naprej zastava slave odjeknu iz grudih svakog ovdje prisutna...«¹⁸⁾ a to se sigurno snažno doimalo kada se ima u vidu da su bile prisutne čak 584 osobe. Bila je to u isto vrijeme prilika koja je ne samo ponovo otkrila potrebu postojanja odgovarajućeg instrumentalnog ansambla koji bi dao pravi ugođaj ovakvim značajnim zgodama, nego i prilika koja je pokazala mogućnost da se takav ansambl zaista i formira. Već nepuna tri mjeseca kasnije, prilikom izmjena pravila zbog osnutka streljačkog društva, uprava *Slavjanskog napretka* izvještava: »Ustanovili smo i 'narodnu spljetsku glazbu'¹⁹⁾ kao treće narodnjačko društvo koje sada postoji u Splitu (uz Slavjansku narodnu čitaonicu i Slavjanski napredak)«. ²⁰⁾ Spjevana je i himna društvu *Slavjanski napredak*. Autor joj je pjesnik Jovan Sundečić (1825—1900) a Gajo Bulat je preuzeo obavezu da pronađe osobu koja će je uglazbiti.²¹⁾

Slijedeće godine *Slavjanska narodna čitaonica* i *Slavjanski napredak* zajedno upućuju čestitke dru J. Bleiweisu u Ljubljanu povodom sedamdeset godišnjice života.²²⁾ Pažnja društva *Slavjanski napredak* je inače usmjerena radu *Narodne glazbe* i njenim istupanjima u javnosti a njegova se nastojanja usredotočuju na pomoć borcima za oslobođenje Bosne i Hercegovine od Turaka kao i na pomoć njihovim obiteljima. Stoga je razumljivo oduševljenje pri dočeku baruna Josipa Filipovića pod čijim je vodstvom izvojevana pobjeda.²³⁾

Kad se uvidjelo »da sviest najbolje se širi u puku živom rieči«, ²⁴⁾ središnji događaj u radu društva »*Slavjanski napredak* u 1879. g. je osnivanje »dramatičnog društva«. O tome »Narodni list« piše: »... U najnovije doba Slavjanski napredak prihvatio se je druge teške zadaće: da zametne u Spljetu narodno kazalište! Kako da uspješno dođe do cilja kad svaku valja stvoriti? Al što ne može dobra volja! Uzprkos teškoća, truda, tro-

škova led je razbijen. Slava odboru Narodnog napretka! Sinoćnja društvena zabava, priređena u sjajnim prostorijama Slavjanskog napredka ostati će kod nas nezaboravljena. Milina je bilo vidjeti našeg varošanina, zanatliju uz odvjetnika, posjednika, činovnika; našu varoškinju uz gospođu i plemkinju. Divna je ova različnost roda, u kojoj nalaziš jedinstvo ljubavi prema narodu! Glavna dvorana sa uzgrednim mjestima sakupljaše do blizu 500 osoba. Svi u sklad, nadahnuti ljubavlju prema narodu, nestrpljivo očekivaše početak zabave. Kad eto stvori se prizor i naš vatreni rodoljub P. Dešković započne zabavu uvodnim govorom, u kojem iztumači puku što su dramatična predstavljanja, i koji njim je cilj. Mladi govornik zaključivši svoju besjedu nagovarajuć narod da se zadovolji za sada ovim prostorijama za narodno kazalište i da se sa skladnim radom nada u bolju budućnost, kad će Spljet imati i svoje veliko narodno kazalište. (...) Zabava bi razdijeljena u tri diela: Prvi: dramatično predstavljanje Školski nadzornik od J. Trifkovića. Drugi dio: dvopjev »Dva brata« Preradovića bi izvršen od gospode P. Dešković i A. Jakše (...). Ova je zabava kod nas znameniti događaj u narodnom životu, jer je ovo prvi put da se kod nas uz burno odobravanje, javno predstavlja na našem jeziku. Bilo je u istinu i u ovdašnjem sjemeništu narodnog predstavljanja dobro izvršenih, ali su držana kao kućna i dakako bez ženskih osoba...«²⁵⁾

U tom prvom »narodnom kazalištu« glazbeni je dio zastupala svojim sve bogatijim repertoarom *Narodna glazba*²⁶⁾ svirajući prije predstava, nakon njihova završetka ili u predasima između pojedinih komada ili njihovih činova jer je već naučila »petnaest koračnica, poviješe opernih komada i plesova«.²⁷⁾ U proljeće 1880. g. »Narodni list« ističe: »Spljet vam više nije, kakav je dosad bio (...) Spljetom je zavládala misao narodna, koja je orijaški prodrła do najnižih slojeva, zabranila u kući varošanã i vlastelinã. Mnoga gospođica, što se je dosad stidila naški govoriti, sad iz petnih žila stavila se na nauk miloglasnog hrvatskog jezika, stavila se, da ga nauči i njime se ponosi, da njim pjeva i govori. — Društvu Slavjanskog napretka idje u tom velika zasluga, budući ovo ponajviše probudilo narodnu svijest u Spljetu«.²⁸⁾ »*Slavjanski napredak*« je tada glavni pokretač svih narodnjačkih akcija. Zajedno s članovima *Slavjanske narodne čitaonice* proslavlja značajne godišnjice i pobjede. U travnju je to uvođenje hrvatskog jezika kao nastavnog jezika u splitske srednje škole,²⁹⁾ u lipnju tisućugodišnjica staroslavenskog jezika u crkvi³⁰⁾ a u kolovozu »pedesetogodišnjica hrvatskog kralja« i desetogodišnjica namjesništva baruna Rodića.³¹⁾

Početkom 1881. g. društvo broji 389 članova. Pribavilo je zastore te scenske rekvizite i dekoraciju za svoje kazalište u kojemu glumačko društvo nastupa gotovo svake nedjelje uz gotovo redovito prisustvovanje *Narodne glazbe*.³²⁾ Uz večernju školu taj »jedini izvor kulture i blagostanja narodnog«,³³⁾ kani osnovati i nedjeljnu školu za »odrasliju mladež« a u planu je i izrada društvene zastave. Na pokladnim plesovima *Slavjanskog napretka* uvelike se uz *Narodnu glazbu* pleše »staro hrvatsko kolo« koje je još o pokladama 1879. g. u prostorijama društva uvježbavala učiteljica iz Zadra Coronelli-Lana, tako da je javno »izigrano veli-

kom vještinom i oduševljenjem«. ³⁴⁾ U svibnju članovi *Slavjanskog napretka* i *Slavjanske narodne čitaonice* slave zajedno ženidbu prijestolonasljednika Rudolfa II, ³⁵⁾ zatim dan Ćirila i Metoda ³⁶⁾ pa carev imendan kojom prilikom se pjevaju naše »narodne i umjetne pjesme«. ³⁷⁾ Tokom 1882. g. politički je rad potisnuo umjetnička nastojanja. Sva je pažnja okrenuta izborima nove općinske uprave. Prilike su teške. Učestali su napadi na narodnjake i neredi no *Slavjanski napredak* je i dalje »moralno središte narodne svijesti poštenog splitskog pučanstva« ³⁸⁾ koje će doživjeti punu zadovoljštinu za pretrpljeno u konačnoj pobjedi narodnjaka i u izborima za splitsku općinsku upravu u jesen iste godine.

Živa djelatnost *Slavjanskog napretka* nastavlja se i u slijedećih desetak godina. Desetogodišnjicu svog osnutka i rada proslavilo je društvo u proljeće 1883. g. posvećenjem društvene zastave a nakon povratka povorke poslije mise u prostorije društva »zbor pjevača uz pratnju Narodne glazbe otpjeva društvenu himnu po pjesmi Jovana Sundečića navlas uglasbenu za tu prigodu«. ³⁹⁾ Uglazbio ju je učitelj *Narodne glazbe* Ivan Jedlička. ⁴⁰⁾ Slijedeće godine održalo je u prostorijama *Slavjanskog napretka* svoju prvu godišnju skupštinu upravo osnovano prvo splitsko *Hrvatsko pjevačko društvo Zvonimir*. ⁴¹⁾ No u sklopu novih okolnosti konačno ponarodene splitske gradske uprave i novih perspektiva sveopćeg društvenog i kulturnog razvoja *Slavjanski napredak* gubi svoju prvotnu bitnu i jedinstvenu funkciju. U ožujku 1898. g. posljednji put istupa u javnosti ⁴²⁾ a uskoro zatim nakon 25 godina plodotvornog djelovanja ono prepušta vodstvo drugima. Dnevni tisak je to popratio slijedećim riječima: »Napredak je izvršio svoju, a onda kad je najbolje cvjetao u Splitu su bila samo dva hrvatska društva, ovo i Narodna čitaonica. Danas ih ima osam dok je Hrvatska radnička zadruga preotela mah na opće zadovoljstvo (. . .) Napredak ne prestaje nego se stapa, prelazi na Zadrugu kojoj predaje sve svoje imanje s barjakom«. ⁴³⁾

BILJEŠKE

- 1) J. Grabovac, Pobjeda narodne misli u Splitu, *Mogućnosti* br. 6, Split 1958, str. 470.
- 2) »Narodni list«, dodatak listu »Il Nazionale«, Zadar, XII, od 22. II 1873.
- 3) Pravilnik društva Slavjanski napredak u Splitu od 31. ožujka 1873, Naučna biblioteka u Splitu, rukopisi, br. 243.
- 4) Rješenje Namjesništva u Zadru br. 10200 od 20. rujna 1873. g.
- 5) Prvo poglavlje navedenog Pravilnika, čl. 1, Naučna biblioteka u Splitu, rukopisi, br. 306.
- 6) Nav. dj., čl. 2, na istom mjestu.
- 7) Pravilnik društva Slavjanskog napretka u Spljetu, rješenje Namjesništva u Zadru br. 3068 — I od 31. III 1877. g., Muzej grada Splita, Splitska glazbena društva.
- 8) »Narodni list«, Zadar, XIII, od 18. II 1874.
- 9) »Narodni list«, Zadar, XIII, od 25. II 1874.
- 10) »Narodni list«, Zadar, XV, od 13. XII 1876.
- 11) »Narodni list«, Zadar, XIII, od 18. IV 1874.
- 12) »Narodni list«, Zadar, XV, od 23. VIII i 13. IX 1876.

- 13) Različiti su navodi o njihovoj lokaciji: kuća Cvitanić (dr B. Radica, Prijelomno stoljeće Splita, poglavlje X, str. 7, rukopis u posjedu autora), palača Tartaglia (Narodni preporod u Splitu 1882, Split 1982, str. 53), kuća plemića Ivelića (»Narodni list«, Zadar, XIV, od 10. IV 1875) i kuća Katalinić (»Jedinstvo«, Split, VIII, od 24. XII 1901).
- 14) »Narodni list«, Zadar, XV, od 7. X 1876.
- 15) »Narodni list«, Zadar, XV, od 16. XII 1876.
- 16) »Narodni list«, Zadar, XVI, od 14. II 1877.
- 17) Prijevod: »improvizirani orkestar diletanata intonirao je Naprej«.
- 18) »Narodni list«, Zadar, XVI, od 17. II 1877.
- 19) »Narodni list«, Zadar, XVI, od 9. V 1877.
- 20) »Narodni list«, Zadar, XVI, od 29. XII 1877.
- 21) »Narodni list«, Zadar, XVI, od 18. VIII 1877.
- 22) »Narodni list«, Zadar, XVII, od 23. XI 1878.
- 23) »Narodni list«, Zadar, XVII, od 14. XII 1878.
- 24) »Narodni list«, Zadar, XIX, od 17. XI 1880.
- 25) »Narodni list«, Zadar, XVIII, od 5. IV 1879.
- 26) »Split«, Iz »Narodnog lista«, Zadar, br. 2—8 od 12. do 26. I 1881, Split.
- 27) »Narodni list«, Zadar, XVIII, od 21. VI 1879.
- 28) »Narodni list«, Zadar, XIX, od 13. III 1880.
- 29) Navedeni list, isto mj.
- 30) »Narodni list«, Zadar, XIX, od 24. IV 1880.
- 31) »Narodni list«, Zadar, XIX, od 23. VI 1880.
- 32) »Narodni list«, Zadar, XX, od 8. I 1881.
- 33) »Narodni list«, Zadar, XIX, od 17. IX 1880.
- 34) »Narodni list«, Zadar, XVIII od 22. III 1879.
- 35) »Narodni list«, Zadar, XX, od 18. V 1881.
- 36) »Split«, Iz »Narodnog lista«, Zadar, br. 54 od 15. VIII 1881.
- 37) »Split«, Iz »Narodnog lista«, Zadar, br. 64, 65, 66 i 67 od 24—31. VIII i 3. IX 1881.
- 38) »Narodni list«, Zadar, XXI, od 18. I 1882.
- 39) »Split«, Iz »Narodnog lista«, Zadar, br. 35—36 od 9. do 16. V 1883.
- 40) Usp. Spomenica Uspomeni dana 6. svibnja 1883. kad je Društvo Slavjanski napredak u Splitu slavilo posvetu svog barjaka, program svetkovine, Muzej grada Splita, Splitska glazbena društva.
- 41) Č. Čičin-Šain, Prvi zbor splitskih pjevača (Iz splitske kronike osamdesetih godina prošlog stoljeća), Muzej grada Splita, Splitska glazbena društva, rukopis.
- 42) »Jedinstvo«, Split, V, od 26. III 1898.
- 43) »Jedinstvo«, Split, V, od 5. IV 1898.